

Asia: VN/12734/2019

Pakkoavioliiton mitätöinti ja ulkomaila alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen

Suomessa pakottamalla solmitun avioliiton päättäminen

- 1. Arviomuiston luvussa 2.1 on käsitelty Suomessa pakottamalla solmitun avioliiton purkamismenettelyä ja ehdotetaan uutta säännöstä, jonka mukaan pakottamalla solmittu avioliitto voitaisiin kumota. Kumoamisen oikeusvaikutukset olisivat samat kuin avioerossa. Kannatatteko ehdotusta?**

Kyllä

Perustelut ja mahdollinen vaihtoehtoinen sääntelymalli, jota tuette

Lastensuojelun Keskusliitto (LSKL) vastaa kyllä kysymykseen mutta vastaus on ehdollinen. Arviomuistiossa esitetyt kolme erilaista sääntelyvaihtoehtoa sisältävät sekä hyviä että huonoja puolia avioliittoon pakotetun henkilön kannalta.

Huonoimpana vaihtoehtona voidaan pitää ”avioliiton mitätöinti” vaihtoehtoa, jossa avioliiton kaikki oikeusvaikutukset lakkaavat taannehtivasti, kun mitättömyys todetaan. Tällä on selkeästi eniten vaikutuksia myös avioliiton aikana syntyneen lapsen asemaan, sillä mitätöinnin seurauksena lapset muuttuvat avioliiton ulkopuolella syntyneiksi. Kuten arviomuistiossa sekä siihen liittyvässä selvityksessä hyvin tuodaan esille, kyseinen sääntelyvaihtoehto on lapsen aseman ja oikeuksien kannalta monella tapaa ongelmallinen ja myös avioliittoon pakotettu henkilö voisi avioliiton mitättömyyden seurauksena joutua taloudellisesti ja oikeudellisesti heikompaan asemaan kuin silloin, jos avioliitto päättyy eroon. Hyvänä puolena em. vaihtoehdossa voidaan nähdä se, että avioliittoon pakotetun siviilisääty ei muuttuisi, vaan säilyisi mitätöinnin jälkeen samana kuin se on ollut ennen avioliittoa. Myös arviomuistioon liittyvässä selvityksessä vähiten kannatettavana pidettiin mitätöintiä mutta myös muun avioliiton päättämistä koskevan menettelyn käyttöönottoa.

Vaihtoehto ”avioero ilman harkinta-aikaa” taasen olisi ”mitätöintiä” parempi vaihtoehto pakkoavioliiton uhrin ja lapsen aseman kannalta siinä mielessä, että avioliiton päättymiseen liittyvät seuraamukset olisivat paremmin ennakoitavissa sekä myös selkeämpiä. Huonona puolena vaihtoehdossa on se, että hakijan on osoitettava tuomioistuimelle avioliittoon pakottaminen. Ruotsissa edellytyksenä on se, että saatetaan todennäköiseksi se, että osapuoli on pakotettu

avioliittoon. Huono puoli avioerovaihtoehdossa on myös se, että siviilisäätö olisi avioliiton päättymisen jälkeen ”eronnut”, mikä voi usein olla esim. kulttuurisista tekijöistä johtuen suuri ongelma uhrin kannalta. Arviomuistioon liittyvässä selvityksessä kannatettiin nykytilan säilyttämistä, koska nykysääntelystä johtuvista käytännön ongelmista ei ole tietoa. Myös avioeroa ilman harkinta-aikaa pidettiin selvityksessä periaatteellisesti kannatettavana.

Kolmannessa vaihtoehdossa ”avioliiton kumoaminen” pyritään löytämään ratkaisu, joka yhdistäisi ”mitätöinnin” ja ”avioeron ilman harkinta-aikaa”-vaihtoehdon hyvät puolet ja vähentäisi niiden heikkouksia. Avioliiton kumoamisen oikeusvaikutukset olisivat samat kuin avioerossa ja siviilisäätö palautuisi kumoamisen jälkeen siksi, mikä se oli ennen avioliittoa. Arviomuistion ehdotus siitä, että oikeus vaatia avioliiton kumoamista olisi vain sillä osapuolella, joka on pakotettu avioliittoon, on kannatettava. Myös ehdotus, että olisi harkittava sitä, että syyttäjälle annettaisiin oikeus (mutta ei olisi velvollisuutta) nostaa kanne avioliiton kumoamiseksi, on kannatettava. Selvityksessä korostettiin asiaan liittyen lapsen etua: se, että syyttäjä ei käyttäisi kanneoikeuttaan vaatisi tapauskohtaista harkintaa, jossa keskeisenä kriteerinä olisi lapsen edun toteutuminen mahdollisimman täysimääräisesti. Kannatettava on myös ehdotus, että näyttökynnys olisi siviiliasioissa alempana kuin rikosasioissa. Huonona puolena kumoamisessa olisi se, että jos asiaan ei liittyisi rikosoikeudenkäyntiä, näytön esittäminen avioliiton pakottamisesta voisi viedä aikaa ja jäädä tulokseltaan epävarmaksi.

Kaikissa arviomuistion vaihtoehdoissa jää ongelmaksi se, miten voidaan osoittaa, että henkilö on pakotettu avioliittoon. Tämä ongelma säilyy myös kumoamisvaihtoehdossa. Se, että prosessi vie aikaa ja se, että lopputulos on epävarma, saattaa olla tekijä, joka huonontaa avioliittoon pakotetun henkilön sekä lasten asemaa entisestään. Kuten muistiossa ja selvityksessä todetaan, asiassa on hyvin niukasti käytännön kokemusta ja esimerkkejä sekä tutkimusta. Kysymyksiä tarkastellaan lähinnä teoreettisella tasolla. On erittäin tärkeää, että sääntelyllä voidaan varmistaa se, että henkilölle, joka on joutunut oikeudenloukkauksen kohteeksi, ei aiheudu lisää ongelmia siitä, että oikeussuojan tarpeisiin ei kyetä oikein tai riittävästi vastaamaan.

Edellä mainituista syistä keskusliiton kanta jää arviomuistiossa esitettyjen näkökulmien perusteella ehdolliseksi ”kyllä” vastaukseksi.

2. Arviomuistion luvussa 2.2 on käsitelty Suomessa alaikäisenä tai muusta avioliiton esteestä huolimatta solmitun avioliiton purkamista ja päädytty siihen, että tarvetta lainsäädäntömuutoksiin ei ole. Oletteko johtopäätöksestä samaa mieltä?

Ei

Perustelut ja mahdollinen vaihtoehtoinen sääntelymalli, jota tuette

Lainsäädäntöä muutettaessa on hyvä ottaa muistiossa tarkasteluun myös kyseinen vastauudistettu säännös, vaikka varsinaista seurantatietoa viranomaisille ei ole ehtinyt säännösuodistuksen vaikutuksista kertyä. Muistiossa tuodaan esille, että asian taustalla on esitetty huoli vihkimisoikeuksien väärinkäyttötilanteista, joka kuitenkin muistion mukaan on täysin teoreettinen eikä OM:n tietoon ole tullut tällaisia tapauksia.

LSKL:n tietoon on kuitenkin tullut järjestötoimijoilta, että ongelma liittyen alaikäisen vihkimiseen on olemassa, eikä asia välttämättä edes tule viranomaisten tietoon. LSKL pitää tärkeänä, että asiaa selvitetään perusteellisesti.

Ulkomailla solmitun alaikäisavioliiton tunnustaminen

3. Arviomuistion luvussa 3 on käsitelty ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista Suomessa. Arviomuistiossa ehdotetaan nykyisten säännösten täsmentämistä niin, että ulkomailla alle 18-vuotiaana solmittu avioliitto voitaisiin tunnustaa Suomessa vain erityisestä syystä, jos ainakin toinen puolisoista on asunut avioliiton solmimishetkellä Suomessa. Kannatatteko ehdotusta?

Kyllä

Perustelut ja mahdollinen vaihtoehtoinen sääntelymalli, jota tuette

LSKL:n vastaus myös tähän kysymykseen on ehdollinen ”kyllä”. Muistiossa ja selvityksessä on laaja-alaisesti pohdittu sekä sääntelyn nykytilaa että sen kehittämistarpeita. Muistiossa tuodaan esille lainsäädännön täsmentämistarpeita siten, että siinä nimenomaisesti rajoitettaisiin sellaisten avioliittojen tunnustamista, joissa Suomen lainsäädännön ikärajoja pyritään kiertämään lähettämällä Suomessa asuva alaikäinen muuhun maahan avioitumista varten. Tällainen avioliitto voidaan tosin jo nykyllä lainsäädännön perusteella jättää tunnustamatta oikeusjärjestyksemme perusteiden vastaisena.

Ehdotetulla sääntelyllä olisi muistion mukaan ennaltaehkäisevää vaikutusta tällaisten avioliittojen solmimiselle. Alaikäisavioliittojen ennaltaehkäiseminen on keskeinen tavoite. Avioliittoon vasten tahtaan vihitty alaikäinen ei myöskään joutuisi erityisiin toimiin saadakseen avioliiton purettua Suomessa, mikä olisi varmasti henkilön edun mukaista.

LSKL kannattaa ”erityisten syiden” ottamista säännökseen sekä niiden kirjaamista joko säännökseen tai sen perusteluihin. Kokonaisharkinta ja heikomman osapuolen suojaaminen kohtuuttomilta tilanteilta on olennaista. LSKL korostaa sitä, että jos aviopuolisoilla on yhteinen lapsi, on tärkeää arvioida asiaa lapsen edun näkökulmasta.

LSKL:n vastaus on ehdollinen, koska lähtökohtaisesti keskusliitto kannattaa sitä, että ulkomailla solmittua avioliittoa ei tunnusteta, jos toinen tai molemmat osapuolet ovat alle 18-vuotiaita ja ainakin toisella heistä on ollut avioliiton solmimishetkellä asuinpaikka Suomessa. Kuitenkin on tilanteita, kuten muistiossa ja selvityksessä hyvin perustellusti esitetään, että säännökseen on hyvä jättää mahdollisuus painavaista, erityisistä syistä arvioida avioliiton tunnustamista, silloin kun kyse ei ole säännösten kiertämisestä tai pakottamisesta. Harkinnan mahdollisuus on tärkeää, jotta säännöksen soveltaminen sellaisenaan ei aiheuttaisi kohtuutonta tilannetta puolisoille tai heidän lapsilleen.

Koska asiasta on hyvin vähän kokemuksia tai selvityksiä/tutkimuksia, on lausunnonantajan vaikea arvioida asiaa kokonaisvaltaisesti ja tarkasti pelkkien teoreettisten erilaisten vaihtoehtojen pohjalta. Mikäli säännösesitys osoittautuisi käytännössä toimimattomaksi tai johtaisi alaikäisten kannalta heidän etunsa vastaisiin tilanteisiin, tulisi asia korjata lainsäädännössä pikaisesti. Lainsäädännön toimeenpanossa vaaditaan perusteellista seuranta ja mahdollisuutta ripeisiin korjausliikkeisiin.

4. Onko teillä kommentteja arviomuistion jaksossa 3.3 mainittuihin erityisiin syihin, joiden perusteella tällaisen avioliiton tunnustaminen voisi poikkeustapauksessa olla perusteltua?

Muistiossa ja selvityksessä esille nostetut erityiset syyt ovat hyvä alku pohdinnalle siitä, mitä lopullisesti lainsäädäntöön erityisiksi syiksi kirjataan. Keskusliitto korostaa vaikutusten huolellista etukäteisarviointia ja lapsen edun periaatteen tärkeyttä. LSKL tuo tässä yhteydessä esille YK:n lapsen oikeuksien komitean ja CEDAW-komitean yhteistä yleiskommenttia (CEDAW/C/GC/31 – CRC/C/GC/18), jossa edellytetään sopimusvaltioiden puuttuvan tehokkaasti haitallisiin käytäntöihin (erityisesti yleiskommentin kohdat 20 ja 55).

5. Onko arviomuistiossa ja sen taustalla olevassa selvityksessä arvioitu tunnustamissääntelyn ja -käytäntöjen nykytilan sekä eri vaihtoehtojen etuja ja haittoja riittävän kattavasti?

Kyllä

Perustelut

Muistio ja etenkin sen pohjalla oleva selvitys ovat kattavia ja monipuolisia kuvauksia asiasta. Kuten niissä monesti tuodaan esille, asiasta on hyvin vähän käytännön kokemusta ja tutkimusta, josta syystä aihetta on mahdollista tarkastella lähinnä teoreettisella tasolla ja oikeusvertailevalla otteella.

Selvityksessä on erinomaisella tavalla tarkastelu lapsen oikeuksia ja asemaa sekä lapsen edun periaatteen merkitystä ehdotetussa sääntelyssä.

Muut huomiot

6. Onko teillä muuta lausuttavaa arviomuistiosta tai sen taustalla olevasta selvityksestä?

LSKL korostaa muistion toteamusta siitä, että on tärkeää huolehtia siitä, että hyvien tavoitteiden nimissä tehtävillä lainsäädäntömuutoksilla ei tosiasiasa heikennetä joko alaikäisenä avioliiton solmineiden henkilöiden asemaa eikä myöskään pakkoavioliiton uhrien tai avioliitossa syntyneiden lasten asemaa.

Hyvätkään säännökset eivät yksin turvaa sitä, etteikö näin kävisi, mikäli toimeenpano jää puutteelliseksi. LSKL korostaa riittävien resurssien ja laadukkaan koulutuksen merkitystä, niille viranomaistahoille, jotka työskentelevät näiden asioiden parissa. Hyvää osaamista tulisi olla mm. muistiossa esitetyissä kuulemistilanteissa, näytön arvioinnissa ja ”erityisten syiden” arvioinnissa. Tärkeää on tarjota pakkoavioliiton uhrille tukea, apua ja neuvontaa koko prosessin ajan ja vielä sen jälkeenkin. Erityisesti pohdituttamaan jäivät prosessiin liittyvät epävarmuustekijät ja ajallinen viivästys asian loppuun saattamisessa, mikä saattaa johtaa uhrin kannalta vaikeaan elämäntilanteeseen. Em. seikat voivat myös tehdä vaikeaksi tai jopa mahdottomaksi ryhtyä toimimaan avioliiton kumoamiseksi.

Tiedollisten oikeuksien merkitys on myös keskeinen, jotta uhri voi ylipäättään tietää oikeuksistaan ja hakea sitä apua ja tukea, joka hänelle kuuluu. Uhri ei myöskään saa joutua kärsimään taloudellisesti esim. oikeudenkäynnin kustannuksista. LSKL tuo tässä yhteydessä esille YK:n lapsen oikeuksien komitean ja CEDAW-komitean yhteisen yleiskommentin (CEDAW/C/GC/31 – CRC/C/GC/18) merkitystä.

Keskusliitto korostaa vielä nuorten tietoisuutta omasta itsemääräämisoikeudestaan asiassa. Nuorten tiedollisia oikeuksia tulee vahvistaa. Em. yleiskommentti korostaa, että tehokkaimmat pyrkimykset

tietoisuuden lisäämisessä ovat osallistavia ja osallistavat asianomaiset sidosryhmät kaikilla tasoilla, etenkin vaikutusten kohteina olevat ryhmät.

LSKL korostaa, että erityistä panostusta tarvitaan niiden tilanteiden käsittelyyn ja ennaltaehkäisyyn, joissa uhkana on, että alaikäinen on vaarassa joutua vietäväksi ulkomaille tarkoituksena järjestää alaikäinen avioliittoon siellä. Erityisesti tulee kiinnittää huomiota toimintaan ja viranomaisten väliseen yhteistyöhön alaikäisen palauttamiseksi takaisin Suomeen.

Lastensuojeluun tulee varata asiaan liittyen riittävät resurssit, osaaminen ja eri viranomaistahojen (mm. sosiaalitoimi, koulu, terveydenhuolto (erit. kouluterveydenhuolto), poliisi) yhteistyön tulee olla saumatonta ja ennalta hyvin suunniteltua.

Pollari Kirsi
Lastensuojelun Keskusliitto